

Phien Kuiper

Themagecentreerde
Interactie (TGI)
in Nederland en
Vlaanderen

met een bijdrage van
Ineke van de Braak

Tonnelier Amsterdam 2016

Inhoud

Inleiding 7

- 1 TGI en RCI – een terugblik 16
  - 2 Leren in groepen 35
    - a De TGI-opleiding 35
    - b Levend leren in het onderwijs 46
    - c TGI voor trainers 51
  - 3 TGI en supervisie – een dynamische relatie 58
  - 4 TGI en intervisie 73
  - 5 TGI en psychotherapie 85
  - 6 TGI in het maatschappelijk werk 95
  - 7 Leiderschap en organisatieontwikkeling 104
- Slot 124

Bijlagen

- 1 Chronologische lijst van Nederlandstalige TGI-literatuur 128
- 2 Deel v en vi van het *Handbuch Themenzentrierte Interaktion (TZI)* 142

Noten 144

Geraadpleegde literatuur 149

Personalia 156

Register van begrippen 158

Inleiding

Dit boek is geschreven voor wie meer wil weten over TGI en de verbreding en ontwikkeling van TGI in het Nederlands taalgebied sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw.

In de Duitstalige landen was de belangstelling voor de benadering van Ruth Cohn gewekt door haar artikelen in Amerikaanse vaktijdschriften op het gebied van groepspsychotherapie. Zij demonstreerde haar werkwijze op congressen voor groepspsychotherapeuten in Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland, en maakte indruk door de manier waarop ze alle aanwezigen – gretig om iets in te halen van wat ze in de nazitijd aan ontwikkelingen hadden gemist – bij haar onderwerp wist te betrekken.

De Nederlandse uitgave van Cohns bundel, *Van psychoanalyse naar themagecentreerde interactie* (Cohn 2010⁶) geeft enige indruk van de ontstaansgeschiedenis van TGI. Veel meer daarover en over de ontwikkelingen en discussiepunten is te lezen in het in 2009 verschenen *Handbuch Themenzentrierte Interaktion (tzi)*. Omdat belangstellenden die niet graag Duits lezen veel missen, heb ik het grootste deel van dat handboek – voor de opleiding in TGI een standaardwerk – vertaald en uitgegeven.¹ Nu de belangstelling voor TGI – bij opleiders en trainers, docenten en supervisors, coaches en organisatieontwikkelaars – de laatste jaren hier weer toeneemt, is het tijd voor een aanvulling op dit *Handboek 2013*: hoe is TGI in Nederland en Vlaanderen bekend geworden en verder verbreid? Waar en hoe wordt TGI ingezet en welke ontwikkelingen zijn er waar te nemen?

In de eerste Nederlandstalige publicaties over TGI laten de literatuurverwijzingen zien van welke bronnen de auteurs destijds gebruik hebben gemaakt. De eerste auteurs baseerden zich op Engels- en Duitstalige literatuur, later waren vooral de bundel van Cohn en de eerste Nederlandstalige publicaties de basis van kennis, naast literatuur uit het vak-

gebied van de auteurs. Een sterke impuls is uitgegaan van het *Tijdschrift voor Themagecentreerde Interactie* dat van 1999 tot 2014 tweemaal per jaar verscheen, met artikelen van TGI-opleiders en opleidingskandidaten, en vertalingen van artikelen uit het internationale vaktijdschrift *Themenzentrierte Interaktion – Theme-Centered Interaction*. Alles waarin TGI op de een of andere manier ter sprake kwam, heb ik geprobeerd te achterhalen: simpele verwijzingen, artikelen in vaktijdschriften, paragrafen in een (hand)boek, een proefschrift over levend leren of een uitwerking van het participierend leiderschap voor teamleiders in organisaties. Dit resulteerde in een lijst van Nederlandstalige, in omvang en kwaliteit gevarieerde publicaties waarin TGI voorkomt (bijlage 1). Aldus achter elkaar gezet laten ze een ontwikkeling zien in de verbreiding naar verschillende werkvelden. In de eerste jaren bewoog die zich van hoger onderwijs en training naar supervisie en intervisie: TGI opende perspectieven voor leren in groepen. In de jaren negentig ontstaat er in de publicaties meer en meer aandacht voor het leiderschapsconcept van TGI in organisaties. Die aandacht zet door tot in deze tijd, naast verbreding in allerlei richtingen, zoals theorieontwikkeling, reflectie op praktijkervaringen en vergelijking met andere benaderingen.

Deze verkenning heeft geleid tot de opbouw van dit boek: ik bespreek de verschillende werkvelden waarin TGI een rol speelt en volg daarbij de verbreiding van TGI aan de hand van de chronologische lijst van publicaties, te beginnen in de eerste helft van de jaren zeventig tot in 2015.

Door de aard van mijn betrokkenheid bij de verschillende werkvelden heeft elk hoofdstuk een eigen benadering. Dit boek is voor een groot deel een reflectie op persoonlijke ervaringen van dertig jaar werken en leren met TGI. De samenwerking met collega's van RCI-International en RCI-Lage Landen² maakt, evenzeer als hun publicaties, deel uit van die ervaringen. Hoe meer ik me tijdens het schrijven bewust werd van deze verbondenheid, hoe sterker zich de keuze aan me opdrong om met deze aanvulling op het *Handboek 2013* mijn eigen weg te gaan. Bewustwording en verkenning van verschillende gezichtspunten zijn belangrijke begrippen in TGI. Ruth Cohn stelt in het eerste axioma: 'De mens is een psychobiologische eenheid en een deel van het universum. Hij is daarom

evenzeer autonoom als interdependent’, en ze vervolgt: ‘De autonomie van het individu is des te groter naarmate hij zich meer van zijn interdependentie met allen en alles bewust wordt’ (Farau & Cohn 1984, 357; Faßhauer 2013).

Dit subjectieve verhaal – concreet gesproken heb ik als Nederlandse minder zicht op de ontwikkelingen in Vlaanderen – roept wellicht bij de lezers heel andere herinneringen op. Daarom is een relativering op zijn plaats. Ik citeer: ‘Het autobiografische geheugen is een dagboek en vergeetboek tegelijk. Het is alsof je de aantekeningen van je leven door een ongezeglijke notulist laat maken die er zijn eigen interesses op nahoudt, die minutieus vastlegt wat je liever was vergeten en bij de glorieuze momenten doet alsof hij ijverig aan het schrijven is, maar heimelijk allang de dop op de pen heeft geschroefd’ (Draaisma 2001). De lezer die zich niet in mijn verhalen herkent, doet er verstandig aan rekening te houden met vertekeningen van het autobiografisch geheugen – dat van mij, dat van de geciteerde auteurs én van hemzelf. De lezer die zich er wel in herkent trouwens ook.

Wat is TGI in Nederland en Vlaanderen?

De lijst van publicaties bleek de wegen zichtbaar te maken waarlangs TGI zich in Nederland en Vlaanderen heeft verbreid. Natuurlijk is er meer dan die gepubliceerde teksten. De laatste tijd hoor ik verschillende reacties: ‘TGI, is dat hetzelfde als TIM,³ bestaat dat nog steeds?’, en ‘Na mijn werkstuk over TGI in de supervisieopleiding in de jaren negentig hoorde ik er nog nauwelijks over, en de laatste tijd komt TGI aan alle kanten weer ter sprake’, en ook ‘Hoe kan het dat ik daar nooit van gehoord heb? Dit soort leiderschap is precies wat wij in onze organisatie nu hard nodig hebben!’ De belangstelling voor TGI neemt weer toe, zo lijkt het bij een zoektocht op het internet. TGI is een wijdverbreid begrip geworden op het brede terrein van werken met groepen, teams, leiderschap en coaching. Vaak gaat het echter om losse elementen van TGI die deel uitmaken van het begeleidingsrepertoire van professionals, soms ligt het ‘TGI-model’ aan de basis van het onderwijs op een school. Afgezien van enkele tijdschriftartikelen

die zijn opgenomen in de literatuurlijst, heb ik TGI op het internet links laten liggen. Het zou een project op zich zijn om die grote hoeveelheid gevarieerde informatie te verwerken.

Er zijn ook activiteiten waarin TGI een rol speelt, die mij via via of bij toeval bekend zijn geworden. Het *Handboek 2013* staat bijvoorbeeld op de lijst van verplichte literatuur van de post-hbo-opleiding Supervisiekunde van de Nederlandse Academie voor Psychotherapie, en van de lerarenopleiding voor het vak Omgangskunde. Niet vreemd, TGI zou goed een vanzelfsprekende benadering kunnen zijn in agogisch georiënteerde beroepsopleidingen, waar docenten op zoek gaan naar materiaal voor hun studenten.

Bij deze verkenning dringt zich de vraag op of eigenlijk alles TGI is wat TGI genoemd wordt. Deze ongemakkelijke vraag heeft me tijdens het schrijven van dit boek bij herhaling dwarsgezet. Aan de ene kant zijn er in het *Handboek 2013* duidelijke omschrijvingen van bijna alle aspecten van TGI, met veel aandacht voor discussiepunten. Aan de andere kant is TGI een concept dat je je eigen maakt, waarin je eigen accenten legt en dat je aanpast aan en zo nodig uitwerkt voor de specifieke context waarin je de houding en methodiek inzet.

Illustratief voor deze openheid van het concept is het thema van de eerste werkconferentie voor opgeleide TGI-mensen, georganiseerd door RCI-International in 2006. Dat thema luidde: 'Wat is TGI?' In de uitnodiging voor die conferentie stond: 'Wie in deze bijeenkomst onwrikbare inzichten over TGI verwacht zal teleurgesteld zijn. De deelnemers wagen eerder een frisse en niet-vooringenomen blik op wat schijnbaar vertrouwd en al jaren bekend is, en ze dragen op die manier bij tot de verheldering en verdere ontwikkeling van de grondslagen van TGI' (Hoffmann 2008). Op de vraag wat TGI is, zijn toen vijf antwoorden gepresenteerd: een concept van persoonlijkheidsontwikkeling en zelfsturing; een professioneel handelingsconcept; een maatschappijpolitiek concept; een leiderschapsconcept en tot slot een levenskunst. – Opgeleide professionals zullen altijd een antwoord zoeken dat recht doet aan wat voor hen de essentie is van TGI.

Maar wat betekent het voor de kwaliteit van een concept, als het open-

staat voor persoonlijke accentuering en noodzakelijke specificering naar beroepsgroep? Afwijkingen van wat de kwaliteit van TGI bepaalt – de verbinding van de methodiek met de theorie en waardegebondenheid –, zouden immers ook creatieve uitwerkingen naar specifieke contexten kunnen zijn. Ruth Cohn was zelf duidelijk over haar ‘hulpregels’ – populair bij mensen die TGI oppervlakkig kennen –, toen zij merkte dat ze gemakkelijk los van hun eigenlijke betekenis werden gebruikt: ‘Mijn oorspronkelijke enthousiasme voor hulpregels voor de communicatie verdween onder de stortregen van automatisch toepassen van het “regelsysteem van Cohn” dat in veel instellingen op de muur werd geprikt en in de hersens gegrift zonder de geest van de axioma’s en postulaten te kennen’ (Farau & Cohn 1984, 362).

De geest van de axioma’s en postulaten houdt in dat de mens centraal staat, evenals zijn verhouding tot de wereld en zijn mogelijkheden om zich te ontwikkelen en invloed uit te oefenen. De axioma’s zijn richtsnoer voor de dagelijkse opgave om verantwoordelijk te handelen, zonder een bepaalde weg voor te schrijven. Cohn wilde graag dat TGI de mensen helpt in hun eigen context actief mee te werken aan de humanisering van de samenleving. Ze zag dit als een proces dat zich steeds opnieuw voltrekt en nooit af is. ‘Werken met TGI op basis van de axioma’s kan in de zin van Ruth Cohn als een proces van een *continue worsteling* [cursive-ring Ph.K.] worden gezien om de betreffende omgeving humaner vorm te geven’ (Von Kanitz 2013, 94). Zo is het begrijpelijk dat het vooral de methodische elementen en krasse uitspraken van Cohn zijn die de aandacht trekken. Dat was in Cohns tijd zo, dat is ook nu zo.

In dit boek zie ik de kwaliteit vanuit twee posities, als auteur en als TGI-opleider. Als TGI-opleider⁴ kijk ik hoe de samenhang tussen methodiek en de theoretische basis met bijbehorende waarden vorm krijgt; TGI is dan doel. Als auteur kijk ik wat mensen met TGI doen en wat ze ermee willen bereiken; TGI is dan vooral middel. Dat er met TGI als middel meer bereikt kan worden wanneer het middel verfijnd wordt, zie ik als kansen voor ontwikkeling.

Opbouw

Het eerste hoofdstuk bevat een terugblik, waarin persoonlijke ervaringen en vele citaten bijna veertig jaren TGI en RCI oproepen.

In het volgende hoofdstuk, 'Leren in groepen', bespreek ik in drie delen de werkterreinen waarop TGI in de begintijd werd ingezet. Het eerste werkterrein is 'De TGI-opleiding'. Als deelnemer aan de TGI-opleiding op zoek naar ondersteuning in mijn werk, later als TGI-opleider met collega's verantwoordelijk voor het aanbod, benoem ik de ontwikkelingen in de TGI-opleiding, de relatie met de internationale opleidingsinstanties en de stand van zaken nu.

In 'Levend leren in het onderwijs' grijp ik terug op Cohns ideeën over wat TGI kan bijdragen aan het onderwijs en bespreek ik aan de hand van twee artikelen hoe er met lastige situaties in het onderwijs aan volwassenen is omgegaan. Enkele gedachten over ontwikkelingen in het onderwijs nu, met en zonder TGI, ronden dit deel af.

In het laatste deel van dit hoofdstuk, 'TGI voor trainers', komen collega's aan het woord die zich op dit vlak hebben bewogen en dat nog doen. Ook citeer ik uitspraken van huidige trainers over wat TGI aantrekkelijk maakt. Met een kritische blik op de verhouding tussen TGI en training besluit ik deze reeks.

Hoofdstuk 3, 'TGI en supervisie', gaat over de verschillen tussen het Nederlandse supervisieconcept en TGI-supervisie, en hoe die in de – lees: mijn – praktijk uitwerken. Ook put ik uit inspiratiebronnen die interessant kunnen zijn voor supervisors en TGI-collega's.

In 'TGI en intervisie', hoofdstuk 4, zet ik de opkomst van intervisie in de jaren tachtig en recente intervisiepraktijken naast elkaar. Vervolgens verdiep ik me in de vraag naar de wenselijkheid van begeleiding van intervisie en het gebruik van vaste methoden, bij voorbeeld voor huisartsen.

Dan volgen er twee hoofdstukken waarin psychotherapie en maatschappelijk werk centraal staan, werkterreinen waarop TGI mondjesmaat is doorgedrongen. Hoofdstuk 5, 'TGI en psychotherapie', een historisch belangrijke verhouding, wordt concreet door het verhaal van Bea

Vercruyssen, dat de neerslag is van een gesprek over haar werk als psychotherapeut met koppels.

Voor hoofdstuk 6, over TGI en maatschappelijk werk, heeft Loes Jacobs mij inzicht gegeven in de manier waarop zij met haar TGI-deskundigheid heeft ingespeeld op actuele maatschappelijke ontwikkelingen.

De vanaf midden jaren negentig toegenomen aandacht voor TGI en leiderschap in organisaties krijgt een duidelijke plaats in hoofdstuk 7 van Ineke van de Braak: 'Leiderschap en organisatieontwikkeling'. Zij werkt een casus uit waarin 'collectief leiderschap' aan effectiviteit wint door 'de stuwende kracht van thema's'.

In het slothoofdstuk breng ik naar voren wat op de achtergrond is gebleven. Cohns streven om meer mensen te bereiken dan de enkeling die zij als psychoanalytica bereikte, leidde tot een benadering die gezien kan worden als een tegenbeweging. Enkele gedachten over het kritisch potentieel van TGI sluiten het boek af.

De chronologische lijst van Nederlandstalige publicaties die in bijlage 1 aan de hoofdtekst is toegevoegd, vormt als documentatie van de verbreding van TGI in Nederland en Vlaanderen een substantieel deel van dit boek.

De inhoud van de delen in het *Handbuch 2009* die het vertrekpunt zijn geweest voor deze uitgave, is te vinden in bijlage 2.

Themagecentreerde Interactie in Nederland en Vlaanderen is een aanvulling op het *Handboek 2013*; de grondbeginselen van TGI komen er niet uitvoerig in ter sprake, zodat ik waar nodig naar het *Handboek 2013* verwijs.⁵ Soms verwijs ik voor meer bijzonderheden naar een uit het Duits vertaalde tekst op mijn website.

Achter de noten bevindt zich de lijst met geraadpleegde literatuur; de literatuurvermeldingen in het boek (auteurs met jaartal) hebben betrekking op deze lijst.

Onder Personalia staan de namen vermeld van degenen die een bijdrage aan deze uitgave hebben geleverd. Het boek eindigt met een kort register.